

Magyarázkodások Petri Györggyel ismerkedők számára

Petri György életműve kötet- és cikluscímeinek dióhéjában

Úgy érzem, ha a kötetcímekeket megérteném
(habár? gyerekkoromban szétszedtem egy órát
– és soha többé nem tudtam összerakni),
akkor a versek „üzenete” is, ami valahol dekkol:
dekódolódna: hangolna fel vagy épp le,
fejbe kólintana, feldobna, mint egy bedobott feles.
(Petri György)

Szeretjük évfordulókkal magyarázni tevékenységünket, mint például: idén decemberben lesz 70 éve, hogy Petri György megszületett. Ugyanakkor neki bizonyára jobban tetszene ez: idén júliusban volt 13 éve, hogy Petri György meghalt (egyrészt az „elliptikus számok” – lásd még: Forgách András [2001] –, másrészt a „halál” „születéssel” szembeni előtérbe kerülése miatt).

De mi, átlagemberek, jobban szeretjük a körülírható, áttekinthető dolgokat, és különösen így van ez a középiskolai irodalomoktatásban.

Szoktak is ezzel szemben ellenvélemények felmerülni, de hiába ostorozzuk a költői „én”-eket leegyszerűsítő didaktikai gyakorlatot. Természetesen jó, ha olykor-olykor észrevetjük, hogy például Petőfi nem csak „befordult a konyhára” és Arany nem csak „leteszi a lantot”, de általánosítások, ha úgy tetszik, „dobozolás” nélkül az ismerkedés fázisában még nem fogadható be az irodalom.

Az Iskolakultúrában Fenyő D. György (2003) már foglalkozott Petri taníthatóságával. A fenti részletezett kiindulópontból megtámogatva állítását, azt kell mondjam: Petri György a lehető legalkalmasabb középiskolai tanításra. Mégpedig azért, mert költészete hitelesen (!) bemutatható egy jól befogadható, könnyen körülírható egységként. (Ellentétben például a már fent említett, és mégis magától értetődően tanított Petőfivel.) Sőt, kötetei egyenként is többé-kevésbé egységesek, s ezen túl egymással összefüggők. (Ezzel az élethosszig terjedő egységességgel kapcsolatban vannak ellenvélemények is, melyekkel részletesebben a megfelelő köteteknél foglalkozom.) Fodor Géza (1991) még a kilencvenes évek elején ezt az összefüggőséget egy „fejlődésregény” íveként vélte látni, ma már láthatjuk, hogy a helyzet ennél is egyszerűbb, és egy egyre lassuló – a zuhanástól a sárba süppedésig tartó – ereszkedés képét rajzolja ki az életmű (természetesen nem művészi értékében). Mondhatnánk „fejlődésregény” helyett: „bomlásregény”, s ezt a regényt ebben az írásban a kötetek címeinek értelmezésével fogom bemutatni.

E „bomlásregény” cselekményének a kötetcímekelemzésén keresztüli felvázolását indokolja az, hogy a kötetek szerkesztése Petrinél fokozottan kimunkált. Nem pusztán

egy hosszabb-rövidebb életszakaszban keletkezett versek gyűjteményéről van szó tehát egy-egy kötet esetében, hanem nagyon koncepciózus egységekként, egymásra válaszolva tesznek jól megragadható, újabb és újabb befejezett (ugyanakkor folytatható) lépést a „történetben” (Keresztury, 1998, 83. o.).

Felmerül az is érvként – bár kissé demoralizáló –, hogy a diákok az olvasásban gyakran nem jutnak túl egy-egy mű címén... Ehelyett inkább azzal egészíteném ki a fentieket, hogy a kötetek címadásában maga a szerző adja valamiféle „mottóját”, sok esetben esszenciáját az adott pályaszakaszának, összegző, sűrített költészetét kapjuk meg általuk, s ezért ezek a címek az életmű áttekintése szempontjából szerintem kikerülhetetlenek. Ennek ellenére kötetenként vizsgálódva is hiányos a Petrit értelmező irodalom ezen a téren, összegző írást pedig egyáltalán nem találhatunk a címek elemzéséről.

Magyarázatok M. számára (1971)

A *Magyarázatok M. számára* Petri minden más köteténél jobban demonstrálja azt, hogy a ciklusai jól szervezett, egységes egészként tekinthetők, ugyanakkor alaposan megszerkesztett belső struktúrájúak, és így kiváló alapot nyújtanak az életmű áttekintéshez. Radnóti Sándorral (1989) egyetértek abban, hogy önféltreértésnek titulálja Petri egy interjúban közölt állítását: „a kötet nem műalkotás, csak az egyes versek”. Különösen téves ez a megállapítás a *Magyarázatok...* esetében, mely valóban igazi kompozíció.

Petri pályaindító kötetének címe kétségtől a legtöbb fejtorést okozó és a legtöbb értekezést kiváltó cím minden kötetének címe közül. Első és második fele: a „*Magyarázatok*” és az „*M. számára*”, két különböző (természetesen egymással összefüggő) diszkusz kiindulópontja.

A ’magyarázat’ talán a legtöbbet emlegetett kulcsszó a Petrit értelmező irodalomban. Fodor Géza (1991) és Keresztury Tibor (1998) monográfiáján túl számtalan szakirodalmat találunk, ami említést tesz Petri magyarázni akarásáról (akár azt is mondhatjuk: alig találunk olyat, ami ne tenne említést), ezen túl maga Petri (2007) is magyarázza saját verseit.

A kötet vitatható mértékben, de valamelyest mindenképpen elkülönül összképében az életmű folytatásától. A legfontosabb egyedi sajátossága az a kimunkált, már-már magasztos forma, amelybe Petri önti az egyébként feltűnően mindennapi, húsbavágóan személyes élményeit, és amely megformáltság a későbbiekben nem jellemző rá. Ez az a forma, amely alkalmassá teszi e verseket arra, hogy magyarázatokká váljanak, pontosabban – és ez a lényeg – hogy magyarázatokká akarjanak válni. Petri ugyanis végső soron nem magyaráz meg semmit. A versek keresik az „én”-t, keresik a válaszokat, de mindig megmaradunk a megfoghatatlanságnál, a magyarázni akarásnál. Petri tökéletes pragmatizmussal támasztja alá állítását, mely szerint József Attila költészete nem folytatható, az alapok nem egyszerűek és nem sűríthetők. Magyarázatai magyarázkodássá válnak. Ugyanakkor – és ez az igazán nagyszerű – ez a magyarázni akarás (mely nem csak tudatfolyamataira vonatkozna, saját költői tevékenységének, nyelvhasználatának bizonytalanságát is eloszlatná... ha megszületne), ezen evidenciahiány eloszlatatlanságának tapasztalata vezet minket végül egy tulajdonképpen József Attila-i, evidens, „ki nem kezdett” személyiség képéhez.

A kötet három ciklusból áll. E három ciklus egy jól megszerkesztett hegeli spirál, mely lefelé halad. A *Demi sec* címet viselő első ciklusban explicit módon, nevével nevezve olvashatók a „véget nem érő magyarázatok”¹. Pontosabban, mint fentebb említettem, valójában nem magukat a magyarázatokot kapjuk, hanem csak hallunk a magyarázatokról, de hiába kéne megadni őket, ezek, ahogy alakulnak, úgy ezzel egy időben el is napóldnak: „Lények tárgyak / kagylózúgása / akar szavakká alakulni / egyszerre elősegítve

és elnapolva / mit adnom kell / a magyarázatot”². Ezek a meg nem kapott magyarázatok nemlétükben is teljesen bizonytalanok: „mindez artikulált – mint egy mondat, / noha csupán egy mondat benyomása./ Felirattörédék egy likacsos kövön,/ melyet bizonynyal elhengeríteni kéne.”³ S végül Petri ki is mondja az *Improvizációban*, mely tele van „talánokkal” és „lehetett volnákkal”: „Tekintsd végső dolognak/ nincsen rá magyarázat/ Semmi fogódzó semmi/ szempont támpont/ az észnek.”⁴

A ciklus címe (a *Demi sec* pezsgőtípus, félszáraz) – ezt maga Petri (2007) is megerősíti – az alkoholizmusára, illetve verseivel való távolságtartására való utalásán túl (ugyanis nem szerette a pezsgőt) főként a versek intonációjára vonatkozik. Valóban ilyen „félszáraz” a hangvétel a címadó versben is: „Kellenek ezek a találkozások? Szükség van erre? / Vele vagy nélküle: nem maradna / minden egyéb változatlan?”⁵ De nem csak ebben, hanem tulajdonképpen a ciklus összes versében ezzel a hanggal találkozunk.

A Magyarázatok...-kötet *Belső beszéd* című második ciklusában a költői én veszít valamennyit bizonytalanságából. ... talán, de mindenesetre mélyebbre jut a tudatfolyamatok feltárásában. A költő meghallja belső beszédét, vagy ahogy a Petri a *Naeniában* írja: „Felfakadnak / lappangott, sunyi konzekvenciák”⁶. A *Séta egy ház körül* a belső terek megismerésének metaforikus ábrázolása. „hatoljunk be inkább / hová a holdfény már nem ér”⁷ Szintén a belsőről beszél a *Fiatal haldokló*: „[...] husomban / tisztásra nem találunk. [...] Útköznek máshelyütt is a lebírhatalan sarjak, / most már a csontjaimban.”⁸ Ugyancsak belső tartalmak jelennek meg – és itt már egyértelműen a lelki (pszichológiai) mélységekkel azonosítva – a – nyilván nem véletlenül egymás után következő – *Egy fénykép alá* és *Lélektan óra* című versekben. „A kamaszkor dorbézolásai / rémlenek fel. Kedélytelen és elszánt / éveim. Papelekű pszichológusok / megértése nem nyálazhatja be.”⁹ „Járás és nevetés előtte fölfedik / (asztrológia, hipnózis segít) / a lélek nyirkos mélyrétegeit. / Rejtekkajtok nyílnak meg. Álfalak / fordulnak érdes, mély sóhajjal el.”¹⁰

A ciklus elején a felütésszerű (?) *Dal* után rögtön a címadó vers következik, az ebben található belső beszéd, monológ egyfajta magyarázatként is tekinthető, lehet fogódzó, támpont az észnek. A benne leírt felismerések azonban éppen a bizonytalanságról, a magyarázhatóságról való lemondásról szólnak: „Most mondjam el, hogy nem áll össze / szellemem;”. A költő a paradox „otthonos zűrzavarról” beszél, mely egyszerre jelentheti azt, hogy kiismeri magát az „esetleges járatokban”, ugyanakkor azt is, hogy feladta „az egység utáni sóvár vágyát”¹¹. Úgy vélem, még tovább megy az ars poeticaként is olvasható *A költészet* című vers: „s ha szó sincs / következtetésről, se szükségszerűségről, / mint fák a gyökerükre / mégis úgy utal / egyik a másikára / – megfoghatatlanul: / akkor a költészet elérte célját.”¹²

Ezt az utóbbi felismerést viheti tovább és tetőzheti be a harmadik ciklus, *A felismerés fokozatai*. A ciklus elején a szétszerelt¹³, belülről megőrölt, épített világ¹⁴ posztemnyi darabokra esésével szembesülünk. A teljes összeomlás képei ezek, melyeknek nincs magyarázata, amint azt a kötetet záró (úgy vélem, a kötet és a ciklus értelmezésében kulcsfontosságú) versek – köztük a ciklus címadó verse – boncolgatják. Az előző ciklusban bemutatott belső beszéd beszélhetetlenségét itt már egyértelműen kimondja. Amire éppen gondolunk, az már éppen kimondhatatlan „a márüres, a mégüres pillanat senki-földjén”¹⁵. Hiába is keresünk kapaszkodót az ész számára, mert „a világ nem a tudásban végződik”, az utolsó kérdésre (ami már nem kérdés) „nincs felelet csak megoldás”¹⁶, „bizonytalan minden” és a világot nem lehet kesztyűként a kezünkre húzni¹⁷.

A három ciklus tehát a magyarázatokhoz való viszonyulás három fokozatát beszél el, röviden: a *Demi sec* a magyarázni akarásról, a belső indítékok kereséséről szól. Ez az a ciklus, melyben legeggyértelműbben igaz az, amit a szakirodalom általában az egész kötetnek tulajdonít: valóban a magyarázni akarás „aktusának” megjelenítése által kérdőjeleződik meg a magyarázhatóság és rajzolódik ki a költői én. A *Belső beszéd* már elmozdul ettől a kiindulóponttól: a magyarázat esetleges lehetőségének megtalálása,

majd azonnali elbizonytalanítása a témája. *A felismerés fokozatai* pedig a belső beszéd elmondhatatlanságára, sőt értelmetlenségére való ráébredésnek, a megmagyarázhatatlanság felismerésének fokozatait írja le. Így ennek során már a kötet végére megtörténik, vagy legalábbis megkezdődik a kötet programjának lebontása. Nem csak a későbbi kötetek által, hanem már itt felszámolódik a magyarázatkeresés koncepciója.

Petri inentől kezdve verseiben nem tér vissza a magyarázatokhoz, ha magyarázó jelleget lehet is benne felfedezni. Tarján Tamás (1997) és Margócsy István (1992) helyesen írja, hogy a Petri-líra alapvetően egységes, de ez elsősorban a versek alaphangulatára, intonációjára igaz, és nem arra, hogy minden Petri-vers magyarázat lenne. Ez már csak Petri ezen állításából is következik: „A versek [a *Magyarázatok M. számára* kötetben szereplők] terjedelmes glosszák voltak az olykor beléjük szőtt (rejtett), olykor meg sem írt tulajdonképpeni versekhez” – ahogy a *Körülírt zuhanás* fülszövegében szerepel –, ezután következnek azonban a „tulajdonképpeni versek”, melyekben a korábbi szemléleti elemek evidenciává lesznek, a bonyolultság, a magyaráztkodás körülményessége kiiktatódik. (Forgách, 1989)

A kötet cím második fele: „*M. számára*”, ha kevesebb értelmezésbeli eredményhez is vezetett, de hasonló mennyiségű fejtörést váltott ki, mint a „*magyarázatok*”. Számos elképzelés és szóbeszéd kialakult arról, hogy ki lehet az az M., bár kritikai, elemző írásokban nemigen szokták (merték [?]) előhozni. Pedig a referencialitás kérdésköre az irodalomértésben központi téma az elmúlt évszázadban és napjainkban is. Nem lehet szőnyeg alá söpörhető kérdés az, ki a megjelölt címtette a kötet verseinek, annak ellenére, hogy maga Petri is azt mondta, hogy ez tulajdonképpen nem fontos.

A M. kezdőbetű jelentésének akart-akaratlan primátusát a Marx és Mao Ce-tung neveknek tulajdonítja a hagyomány, s valószínűsíthetően a karkai K.-val való párhuzamnak – a modern identitás-problémát jelző névvesztésnek, névrövidülésnek – is szerepe van benne. Az, hogy esetleg egy múzsáról, vagy még inkább a Múzsáról lenne szó, inkább az olvasói félreértések költő által megkísérelt kiprovokálásaként merül fel.

A hangsúlyok máshová esnek. A Petri-versek politikai hangvételének és személyességének szembeállítása később kerül szóba, de annyit előljáróban figyelembe kell vennünk, hogy Petri György lírája mindenképpen végtelenül személyes (Forgách, 1989). Ha politikai témában ír, akkor sem szokott politikusokat, filozófusokat, „nagy embereket” aposztrofálni. Annál gyakrabban beszél más költőkhöz, továbbá saját magához, képmásához, de talán még annál is nagyobb előszeretettel szólít meg nőket, kedvesét, párját, szeretőjét. Így történik ez a szóban forgó kötetben is. Több helyen, ráadásul a magyarázattal való közvetlen kapcsolatban címezi nőeknek a gondolatait. Sőt – nyilvánvaló ellentétben Csűrös Miklós (1990) állításával, mely szerint Petri magyarázatai „nem mentegetőzés értelemben” hangoznak el – a magyarázat egyenesen magyaráztkodássá válik. Itt most kettő, a magyaráztkodás attitűdjét is jól bemutató példáját említeném a nő megszólításának: „Szerelmem nem jutott idő / túl gyors volt és túl perzselő”¹⁸ hangzik a *Reggel* című kulcsversben, melynek mű fő üzenete a magyarázatadás szükségességének felvezetése a kötet elején. De ennél is sokkal szemléletesebb a következő, a szerelem végéről szóló *Történet* című versben: „Körülményekkel mindig lehet győzni / az önigazolást, mentegetőzést. [...] Magyaráztkodni kéne / neked, magamnak”¹⁹

Már ez is elég indok lenne arra, hogy egy női társat tekintsünk a *Magyarázatok*... megszólítottjának. Az M. rövidítésre a 'Múza' név és az alliteráció érve is elégséges lenne, de emellé egy további értelmezési lehetőség is kínálkozhat. A *Levélminta* című vers²⁰ – bár a szakirodalomban nincs különösebb visszhangja – kulcsfontosságúnak tekinthető a kötet megértéséhez, mind a magyarázatok milyensége, mind M. kiléte szempontjából.

Ebben a versben történik meg a kötetben először, hogy a költő igazán kiszól a versből, és reflektál saját alkotói folyamatára. Tetten érhetjük Petri magyarázatainak minden fent

tárgyalt szintjét és sajátosságát. Ugyanakkor ez az egyetlen vers a kötetben, ahol néven nevezi a női megszólítottat: Mathilde-nak hívja.

Petri nem egy levél mintáját írja, hanem mintát vesz egy levélből: a végét olvashatjuk. Ezután a vett mintát (mely az egész töredéke) megvizsgálja versében. Ezen belül maga a levélrészlet is magyarázza (magyarázhatja) a levélben írtakat. Ugyanakkor nem tudjuk, miről szól a levél, hogy mit magyarázunk. Végül az sem születik meg, hogy hogyan magyarázzunk, legvégül, hogy magyarázzunk-e egyáltalán: „mit írunk?”.

Petri „nem éri be ennyivel”. Ahhoz is kommentárokat fűz, hogy milyen változatot miért gondol jónak, majd miért veti el, tehát a saját magyarázatát (ami nem lesz magyarázat és nem is tudjuk, mit [nem] magyaráz) is magyarázza, pontosabban a magyarázatának folyamatát magyarázza.

És továbbmegyünk még egy szintet! Mert eddig a versben szereplő levélvégről volt szó, de mi egy verset olvasunk, amibe beágyazva van ez a levélírási szituáció. És Petri ezt a beágyazást sem kimondatlanul teszi. Úgy vélem, minden költői eszközt is megmagyarázza a következőképpen.

Petri *Levélminta* címe és idézőjeles kezdése félreérthetlenné teszi, hogy itt most egy valaki másnak írott levelet olvasunk. Belépünk a levélminta világába és Petri gyakorlatilag azt írja: „milyen szellemes vagyok, te nem Mathilde vagy, de én téged annak nevezlek” (majd később magát is Sorelnek). Ezzel aláhúzza: ez most egy szerep(vers), és allegorikus kapcsolatot akar teremteni Stendhal regényével.

Egyszóval magyarázat magyarázat hátán, Petri játékosan fenyegető utalással magyarázni szeretne, de végül semmit sem magyaráz meg, pontosabban a semmit magyarázza sehogyanszem. És ez a *Magyarázatok „Mathilde” [?] számára* című kötet (és elsősorban a *Demí sec* ciklus) lényege. Itt minden bizonytalan! Azaz van egy biztos dolog: a bizonytalanság. (A magyarázatképtelenség, de magyarázni akarás!) Ez az üzenet!

Ebben a versben ezen a bizonytalanságon kívül még egy dolog viszonylag körvonalazott: az allegorikus (analogikus) szerepjáték-kapcsolat a *Vörös és feketével*. Vagy? Allegória ez? Allegorikusnak tételeződik a levélírási helyzet világában, hiszen a levelet író D. (érdekes kérdés, hogy miért D., viszont figyelemfelkeltő, hogy behozza a kötet-címbe is alkalmazott monogramalkotás gyakorlatát), úgy tűnik, egy egyértelmű megfeleltethetőséget (Petri így írja: „utalást”) tulajdonít annak a gesztusnak, hogy Mathilde néven nevezi a címzettet. De mibennünk ez a versszereplők számára egyértelmű kapocs megfoghatatlan szimbolikus magasságokba emelkedik, emelkedhet. Ahogy ez a banális levélírási dilemma a magyarázni akarás és magyarázhatatlanság lelkiállapotává tágul, úgy tágul ez a stendhali párhuzam is Petri világlátásának megfoghatatlan hátterévé. A párhuzam pontos megfejtése problémás, megmagyarázhatatlan. Esetleg lehet ez: az ironia, a lehúzó látásmód, amelyet Petri a későbbiekben jóval nyersebben fejez ki, most finomabban nyilvánul meg, ahogy Sorelként az életét sem sajnálva „mutat fűgét” Mathilde-nak és a társadalomnak. További adalék lehet az a (talán nem olyan erőltetett) párhuzam, hogy Petri bűnösnek tekintette magát Sára halálában, mint ahogy Sorel is rálőtt Rénálnéra (ha ő nem is halt meg).

Petri első kötetével rendkívül kimunkált kompozíciót hozott létre, ez a szerkesztettség a későbbiekben valamelyest csökken, de közel sem szűnik meg. Bár a *Magyarázatok...* valóban külön egységet alkot az életműben, ugyanis a kimunkált megformáltság, a körülményes magyarázatok keresése radikálisan visszaszorul a későbbiekben, szó sincs arról, hogy ne lenne kapcsolata a kötetnek a későbbi életművel. Talán több, mint játék a szavakkal, ha kiemelünk néhány előreutaló sort a kötetnyitó, fentebb már említett kulcsfontosságú versből, a *Reggel*²¹ címűből. Az *Örökhétfő* körköröségével, illetve a *Valahol megvan* és a *Mi jön még?* egy helyben sétálásával mutat rokonságot a következő: „A sivatagban ezer lépés annyi / mint egy / mert ott az embert körbeviszi lába”. Ugyanezt

fejezheti ki ez: „a szavak újabb szavakhoz vezetnek”, s a versben kurzívval kiemelt *szóbeszéd* esetleg az *Azt hiszik* című kötetet juttathatja eszünkbe.

Tehát a *Magyarázatok...* kötetben megismert alapérzés, a felszáras intonáció, a végtelen személyesség, a reggel „márüres, mégüres”, örök pillanatának szemlélése – sőt a saját szemlélődésének szemlélése – mind szilárd kiindulópont (Forgách, 1989). Ezeket az alapokat helyezi le ebben a kötetben Petri, s végig erre építkezve teszi egységessé az egész további életművet.

Körülírt zuhanás (1974)

A már előrevetített változást jól összefoglalja a kötet fentebb már idézett fülszövege, melynek folytatása: „Most sikerült elemibb, és ezért esztétikai megformálásra alkalmasabb közlendőig eljutnom. Másrészt csökkentek diktatórikus igényeim a versek értelmezését illetően. Igyekeztem nem kommentálni és nem lábjegyzetelni.” Egyrészt ebben világosan megfogalmazódik a magyarázatokról való lemondás, azok elhagyása. Másrészt a kötet cím szempontjából talán a kulcsszó: 'elemibb'. Ez a kötet az elemibb tényezőkre való hirtelen, drasztikus ráközelítésről, a tapasztalatok mélységébe való belezuhanásról szól.

Kezdetől fogva feltűnő (Fodor, 1991) az a váltás, ahogyan Petri megközelítésmódjában egy meredeken lefelé ívelő pályára áll rá, „zuhanórepülésbe” kezd. Értendő ez egyrészt szerephelyzetének lestilizálására, önlefokozására, a kor poetizálhatatlan valósgtartalmára, másrészt a(z) olvasóközönséget megosztó, és a későbbi kötetekben még tovább vitt) „leszállított”, roncsolt költői eszközökre, illetve a költői eszközök látszólagos hiányára (Keresztury, 1998, 82–85. o.).

Ugyanakkor a magyarázatok sem vesznek el nyomtalanul, hiszen a 'körülírás' tulajdonképpen egyfajta magyarázat (mint arra Aczél Géza [1975] is rámutat), ha nem is annyira az elemző-értelmezői jelentésben. Ez a szemantikai viszony 'körülírás' és 'magyarázat' között jól modellezi a kötet magyarázó jellegének színezetét.

A *Körülírt zuhanás* – éppúgy, mint a *Magyarázatok...* – több ciklust tartalmaz. Ezek között talán nem fedezhető fel olyan logikai folyamatosság, mint a *Magyarázatok...* ciklusai között, de címeik, tematikájuk találó párbeszédben áll a kötet címmel. A centrumot a *Szükségmegoldás* ciklus jelenti. Ebben található az elhíresült kulcsszó: 'anyaghiba'²², és itt található meg a kötet cím forrásául szolgáló vers is: a *Lépcső*²³. Ebben a lépcső-metáforában sűrűsödik össze a kötet egésze. Hiszen a lépcső, ami nem melleleg egy szükségmegoldás, „a kerülőút szerény csele”, ugyanakkor a szándékolt útvonal körülírása (különösen, ha csigalépcső), mint ahogy maga a 'körülírás' is egyfajta szükségmegoldás. Petri eredetisége abban van, hogy a lépcsőt, az emelkedés, a fejlődés toposzát, lerombolja, és az az alászállás, a „körülírt zuhanás” metaforájává válik.

A ciklus címének értelmezéséhez tartozik, hogy további szükségmegoldásokkal is találkozunk a ciklusban. Például a képzelet a szükségmegoldás arra, ha „úgyis annyi a dolgunk”²⁴, illetve a pálinka arra, ha „fontos beszélgetéseket”²⁵ akarunk folytatni. De legerőteljesebb a ciklus címét adó vers szükségmegoldása: a férj, aki meg akar halni, a villanyhálózatba köti magát, és a kapcsolóra tett kézzel várja feleségét, akit egy figyelmeztető táblával szeretne megóvni a balesettől²⁶. Ez a körülményeskedő, minden súlyát és komolyságát elveszítő groteszk alábukdácslás, ez a „körülírt zuhanás”.

A *Szükségmegoldást* megelőző két ciklus általánosabban kapcsolódik a leromlás, azon belül is a halál tematikájához. Az elmúlással való kapcsolat már pusztán a címekből is következik: *Emlékmű* és *Ave atque vale* (ez utóbbi Catullus – akivel már az előző kötetben is azonosította magát a költő – búcsúzó köszöntése testvére halálakor). Az *Emlékmű* ciklust (címéhez hűen) a kihalt, mozdulatlan képek, a fűthöz hasonló szertefoszlás²⁷, az

alkohol általi felejtés²⁸, a korszak üledő mocskának²⁹ képei jellemzik. A költő a régi, szikkadt javak „muzeális mézét” szereti³⁰. Előkerül a zuhanás fogalma: „tükörmélybe ily soká zuhanni”³¹, mely ezután az *Ave atque vale* ciklusban többször is felbukkan, például: „himbálódom mintha kötélben, talpam alatt a levegő”³², vagy a „tükörmélybe zuhanás” még egyszer máshogyan: „csupa tükör és zápor”³³. Átvittebb értelmű zuhanásként pedig megtalálhatjuk a kötet tárgyalásának elején már említett önlefozkodást, negatív stilizációt: „Dohogva, mint a gép, zabálok [...] Minden sertés átkozza meg / atyját, ki e világra kúrta. [...] Már nem hagyom el mocskos ólam / belé hízik jó szoroson, / csak bőrömmel rohad le rólam.”³⁴ „Mint levetett cipő szaga, / bepácol az éjszaka. [...] Nem tetszenél Istennek, / ki előtt meg kell jelenned / egyszer (mint lehúzott vécé, / zúg majd a Dies irae), / tisztán, mint egy kitörölt segg.”³⁵

A negyedik ciklus, a *Hála* afféle ráadás, amelybe a szerelem tematikájához kapcsolódó verseket gyűjtötte össze Petri. Természetesen a hangvétel (bár több helyen derűs) közel sem idilli itt sem: „Kettő halott, kettő elhagyott”³⁶, „És nemkívánt gyönyörben egyesültek, / mint sav a fémme – sóváran, síváran.”³⁷³⁸

Örökhétfő (1981)

Az *Örökhétfő*ben Petri végbeviszi az előző kötetben megindított zuhanást. A megokolt-ság igénye végleg eltűnik, a telt líraiságú képek szertefoszlanak (*Keresztury*, 1998, 108. o.). Megérkezünk a düh, az undor, a bekerítettség közegébe, a nyelv, a stílus örök-hétköznapiságához. Ez a durva, depoetizált megszólalásmód persze részben csak látszólagos, hiszen finom formaiság bújik meg mögötte, illetve szemfényvesztés abból a szempontból is, hogy „a retorikától való tartózkodás [...] maga is egyfajta retorikai fogás, a meggyőzés és a rokonszenyveltség egy eszköze” (*Kálmán C.*, 1999). Mindez persze semmit sem von le az értékéből, ezáltal válik Petri annyira közvetlenné, élőbeszédszerűvé, mint amennyire (*Szigeti*, 1992).

Az *Örökhétfő* cím a jelentéstulajdonítások széles lehetőségeit kínálja. A hétfő kétségkívül a legnépszerűtlenebb a hét napjai közül, feszült egyhangúsággal, a taposómalom életérzésével társítható. Ennek a tapasztalatnak az örök, körkörös, szünettelen, „helybenrobogó”³⁹ visszatéréssel találkozunk a kötet számos versében. „Ebben a kötetben minden áll, a hétfő örök, a nap nem tud lemenni (*Krízis*), egy helyben pörög minden év (*Dal*)” (*Kálmán C.*, 1999)

Ez a tapasztalat legteljesebben a címadó versben érhető tetten⁴⁰. A „felnöttek egyenletesen kinyúlva” a végtelen egyhangúság érzésére cserélték a hét napjainak változatosságát, mely változatosság egyedüli nyomai már csak a temetőben találhatók meg, a sírkertészek zavaros emlékezetében. Az időben való tájékozódást az évfordulókön keresztül sem tudjuk követni, a kerek számok ellipszissé nyúlva szertefoszlanak, s így végül nincs múlt, nincs jövő és jelen sem igazán, csak egy a biztos: „folyton nap van”.

Ugyanez a tapasztalat sok más versben is előkerül. A női mell üres cigarettásdoboz, céltalan sétálás közbeni kényelmetlen gyürkélésre jó csak⁴¹. A Petőfi téren „Nincs / Sem- / Mi.” és máshol sincs: a hétköznapi helyzetben, otthon a konyhában is csak a levegőt tudjuk főzni⁴². Nálunk nincsenek vizigót vasárnapok⁴³, csak örök hétfők. Életünk egy kád kihűlt víz, és „seggünkön megülve” kell „kivárni a végünket”, „Majd eljön / ami eljön.”⁴⁴ A „kádát nem mostuk ki magunk után”, de ezen sem kell túlságosan fennakadni, hiszen ez is csak egy örök körbe-körbehaladás, egy ismétlődés eredménye: „Miért gondoljuk, hogy ilyen ocsmány / korszak nem volt még? Miért ne lett volna?”⁴⁵

Azt hiszik (1985)

Fontos kérdés a Petri-irodalomban: éles váltást, korszakhatárt jelent-e az *Örökhétfő* után az *Azt hiszik* megjelenése? A *Körülírt zuhanás* és az *Örökhétfő* egyértelműen párba állítva szerepel a kritikai írásokban. Sok értelmezésben, köztük Fodor Géza (1991) monográfiájában, ez a két kötet az alászállás, a düh, a harag, a diszharmónia kinyilvánításának terepe, s ezután valami új következik: Fodor Gézánál (1991) egy fölülelmedés, egy fejlődés, Márton Lászlónál (1994) az alább részletesebben tárgyalt, szerintem már önmagában is vitatható politikai szereptől való elmozdulás.

Az újabb értelmezések alapján, és meglátásaim szerint úgyszintén – mint már fentebb is előkerült –, a Petri-líra alapvetően egységes, legfeljebb a *Magyarázatok*... választható le valamilyen szempontból róla. Ahogy Márton László (1991) találóan közli: „Petri az *Örökhétfő* óta [...] egyfolytában kései lírát ír”, melyre „a félhalottság most már két évtizede kiterjedő állapotja jellemző” – írja Tarján Tamás (1997), egybehangzóan Margócsy István (1992) véleményével.

Az egységesség a következőképpen is megfogalmazható a kötetcímek szemléletes bevonásával: A *Magyarázatok*... kiindulópontjától a Petri-líra egy exponenciális (azaz folyamatosan lassuló [!]) lefelé ívelés útját járja végig. A *Körülírt zuhanással* kezdődik a depoetizáció, destilizáció, demoralizáció bukórepülése, mely az *Örökhétfő* feszült (körkörös) mozgásává fékeződik. Ez tovább lassul a *Valahol megvan* és a *Mi jön még?* vontatott sétáján keresztül a *Sár* kvázi-statisztikus süppedéséig, és végül megállapodik – *Vagyok, mit érdekelne* – a létezés mozdulatlanságában: *Amíg lehet*.

A haladás irányában tehát nem következik be váltás sehol az életműben, csupán a mozgás dinamizmusa csökken folyamatosan. Ennek a dinamizmusnak a változása az *Örökhétfő* és az *Azt hiszik* között válik feltűnővé, ezért tesznek többen korszakhatárt a két kötet közé, ami egyrészt érthető, ugyanakkor nem biztos, hogy indokolt.

A másik fontos értelmezési kérdés, mely már átvezet minket a kötet címének egy lehetséges értelmezéséhez: mennyire tekinthető Petri politikai költőnek szamizdat korszakában, az *Örökhétfő* verseiben? A kötetben megfogalmazott, a „feltolakodó undor okán”⁴⁶ kibukó legyalázása a rendszernek, a dühös elkeseredettség kinyilvánítása miatt „a költőben egy jelentős értelmiségi, politizáló csoport szinte saját magának megtestesítőjét, sőt zászlóvivőjét látta benne” (Margócsy, 1992): a kortársak egy antivatesz szerepet kapcsolnak Petri személyéhez.

Aztán a rendszerváltás után számos kritikai írás kérdőjelezte meg Petri ezen szerepét (Kardos, 1991; Pályi, 1991). Pór Péter (2006) írja: „[Petrit] gyakran olvasták fel politikai rendezvényeken,] bizarrnak is tartom őket, mivel ahogy én olvasom, nemhogy bármilyen néptribun-hatás idegen a költészetétől, de még a közösségteremtés genuin lírai gesztusától is lehetőség szerint eltávolodik.” Petri „politikus költői megszólalásai [...] magánemberiek” (Margócsy, 1992), „senkit sem képvisel [...] a politikai lírát is bevonja a [már fentebb is hangsúlyozott (Forgách, 1989)] személyes életvilág intim közegébe” (Keresztury, 1998, 102–103. o.).

Engedjen meg az Olvasó egy személyes tapasztalatot is. Az életművel való ismerkedés elején szembesültem vele, hogy a monográfiák, különösen Fodor Gézáé (1991), milyen társadalmi-politikai nézőpontból közelítenek számos kérdéshez. Ez az értelmezési út számomra idegenül hatott. Eleinte kételkedtem ezen idegenség-érzésem jogosságában (hiszen a rendszerváltásakor születtem, érthetően idegen hát nekem az azelőtti közeg mint értelmezési kiindulópont), később azonban magam is úgy éreztem, mint a fent idézett kritikák írói. Petri végtelenül személyes hangjának értelmezésében inadekvát a politikai célok, állásfoglalások boncolgatása, ezeket a verseket belső tapasztalatok intim leírásaként és elsősorban nem a társadalomnak címzett véleményalkotásként, főleg nem nagyszabású, moralizáló kinyilatkoztatásokként kell olvasnunk.

Véleményem szerint (és Keresztury Tibor [1998] szerint is) ezt adja a tudunkra, sőt egyenesen az „orrunk alá dörgöli” Petri már 1985-ben. Kötetcímével az *Élekrát* hívja meg mottóul, melynek már első két sora – melyben kétszer köszön vissza a kötet címe – sürítve megfogalmazza fő üzenetét: „Azt hiszik, a politika fortélyai / foglalkoztatnak, azt hiszik, Mükéné sorsa.”⁴⁷ De nem, Petrit nem foglalkoztatja ez (sem). A kortársak az *Örökhétfő* indulatosságát Petri „erkölcsi túljajzottságának tulajdonították”, ő azonban csak a „feltolakodó undor okán” írja közvetve politikai, közvetlenül személyes verseit.

LEADNincsenek nagy célok, nagyszabású váteszi vagy antiváteszi távlatok, hanem már csak „Egy magyar író utolsó évei.”, ami tulajdonképpen „Nem is utolsó dolog [...] Csak hát, a helyzet az, / hogy minden magyar író, / kivétel nélkül! / az utolsó éveit éli”⁴⁸. Nincs felforgató esemény hátra, csak a halál, ami elsőre talán érdekesnek hangzik, de még az sem az. LEAD Tévesen tulajdonítanánk hát a zuhanás energikus helyzetváltoztatásának, az örök hétfő feszültségének valamilyen sorsfordító erőt, ez csak egy ellaposodó lejtő kezdetének dinamizmusa, mely átvezet minket a további kötetek félreérthetetlen rezignáltságába.

***Valahol megvan (1986), Mi jön még? (1989),
Valami ismeretlen (1990)***

A '80-as évek végi három kötet egy alcím alatti tárgyalását indokolja egyrészt, hogy igen hasonló lírai karakterrel rendelkeznek, másrészt a kötetcímek felől vizsgálódva is tekinthetőek azonos tematikájúnak. A 'valahol' és a 'valami' szavak határozatlanságának (szófaji, hangalaki szempontból is feltűnő) összecsengése és a köztük lévő cím kérdőjele erősíti összetartozásukat. Petri már fentebb említett félhalottsága itt válik véglegessé. „Felerősödik a végállapot tematikája”, állandóan visszatérő kép valamiféle séta, hol feltételezhetően, hol kimondottan a halál felé (*Forgách*, 1989).

A *Valahol megvan* című kötetben ez a „séta-helyzet” tisztább, körülhatárolhatóbb. „I am here. You are there.”⁴⁹ „Sétánk sétaszerű”⁵⁰ Jellegrére olyan, mint egy enyhén szenilis ember keresése (Csűrös, 1990) a „veszélyes kacatok raktárában”⁵¹, aki mintha mondogatná: „*Valahol megvan*”. Azaz éppúgy, mint a hosszú keresésnek, a versek világának jelenje is monoton, csaknem végeláthatatlan, szétterülő: „kezdhetek folytatódni”⁵², aztán folyton, folyton, folyton „tart a tartam”⁵³ egy „hidegbéke”⁵⁴ állapotban, „hirtelen abbamaradni”⁵⁵ nem lehet. De – szintén mint a keresésben – távoli viszonyítási pontjaink valahol megvannak. Ezek hátrafelé tekintve igen homályosan bár, de nyomokban emlékeink: a „hatvannégyes ősz”⁵⁶, „egy nézés vagy érintés”⁵⁷, akkorról, amikor még „bizony, hogy azok [= gyerekek] voltunk”⁵⁸. Előretétekintve pedig sétánk egyetlen világosan kirajzolódó pontja: „a legvége, [...] Csak a gránitkáva abszolút síkossága / megfogható”⁵⁹, a „lost forever”⁶⁰, s hogy „fájó agyvelőnk [...] pár tizedgramm porrá lesz”⁶¹ csak ez – de legalább ez – bizonyos.

A következő kötetben ez a bizonyosság is megkérdőjeleződik: „*Mi jön még?*”. A kötet cím egy politikai kérdésselvetésként fogalmazódik meg a címadó versben, így még inkább összefonódnak (a korábbiakhoz hasonlóan) a személyes és a politikai szféra történései. Ebben a kötetben még nem is igazán az a kérdés, hogy mi jön, hiszen „Vannak vészjelek”⁶², s ezért láthatjuk: „Lesz itt minden”⁶³, „Önkéntesrendőrállam”⁶⁴, „rettenthetetlen hülyék kora jó”⁶⁵, a „szezonzég” egyértelműen a halált tartogatja számunkra⁶⁶. Sokkal inkább az a kérdés: hogyan? „Ellobbanás? Körömgig-égés?”⁶⁷ „Pojácák vagy gazemberek?”⁶⁸ És az ember, ha meghalt, „hamvad vagy porlad”⁶⁹?

A következő kötetben a végpont képének maradék bizonyossága is szertefoszlik. A „*Mi jön még?*” kérdésre felel a kötet cím és az első vers címe is (mintha a kötet alcíme lenne): *Valami ismeretlen. Semmi különös*. A vég, az „éretlen öregség”⁷⁰ már eljött, mégis

folytatódik tovább, de hogy „hogyan lehet tovább / rontani a javíthatatlant”⁷¹, rejtély marad. „A kérdés / megkerülhetetlen / és megválaszolhatatlan.”⁷² Ugyanakkor Petri kimondja: „Nem akarok / semmit”⁷³, menny és pokol nem létezhet, „jöjjön a megváltó sehol”⁷⁴.

A *Valahol megvan* című kötetben felderengő távoli, de viszonylag stabil végpont horizonton kirajzolódó képétől a harmadik kötet végére fokozatosan eljutottunk a teljes bizonytalanság állapotába. Csak az élőhalott, vontatott séta, „a változás nélküli telés-múlás, az ismétlés [marad állandó a három kötetben], amely egyfajta ciklikusság képzetével helyettesíti a lineáris haladás illúzióját” (Vári, 2004): „Minden folytatódik tovább”⁷⁵, „Valami ismeretlen / felé, elébe / – sodródunk vagy törekszünk?”⁷⁶, a „lendkerék forgatja magát”⁷⁷.

Sár (1993)

Petri ismét (egyre inkább feltételezhető tudatossággal) már a kötet első versének kezdősorával kijelöli a kapcsolatot az előző kötetekkel, majd azonnal érzékelteti az egyre lassabb ütemű változást is. „Megint megyünk. Vagyis állunk tovább.”⁷⁸ A *Sár* elsősorban ez a szétkenődő, bepiszkolódó süppedés, a sehol sem levés, semmi sem történés. Ami látszólag tapasztalható, létező, az is a nemlét tapasztalata csupán: „Most éppen itten nem vagyok sehol.”⁷⁹ „minden áldott nap / legalább egy verset nem írtam meg”⁸⁰, „Mindig és minden valami helyett volt”⁸¹. S bár eddig ezt már csak a szerzői jogok folytán sem mondta volna ki (vesd össze: „semmi ágán”), most a kötet végére bevallja: „Amit írtam: / körülírásai a semminek.”⁸²

Értelemszerű a sárban való létezését a halálban való létezéssel azonosítani, a kötetben a „halál megszilárdult pozícióvá válik” (Bazsányi, 1994). A „sárból formált” teremtettség tapasztalatát Petri is megírja: „ész nélkül teremtgetett”⁸³ minket Isten, „gondolni is rossz rá, hogy Isten épp lát, / saját képmását, másképet.”⁸⁴ aki nyilvánvalóan minket egy maréknyi pornak lát („porból vagy és porra leszel”). Régről ismert Petri por-metáforája (Forgách, 1989), számtalan helyen találkozunk vele (az alábbiakban csak néhányat idézek ezek közül): „[minden létező, a valók] illanó por lesz, rebbenő penész”⁸⁵, „mint rozsdás, / görbe szeg a meleg porban”⁸⁶, „a porra por száll / amit a porba ejtenek / arra is mint a porra por száll”⁸⁷, „Vastag por alatt [...] hallgat egy szétszerelt világ”⁸⁸, „tolongva üledt le / a nyirkos, sűrű por.”⁸⁹ Erdemes megfigyelni, hogy Petri ezt a por-metáforát összekapcsolja a kötet címadó versében a mostani sár-metáforával: a sár ugyanaz, mint a por, csak nedves. „Terepem – állagom: sár; esőre várva por.”⁹⁰ Ezzel a verssorral ugyanakkor konkretizálja, ami már egyébként is megfogalmazódott a többi vers összességéből: a sár a terepem is, állagom is, környezetem is és magam is. Azzal azonosulva, szétkenődöm, elfolyok, éppen úgy, mint a korábbi por, mely leülepszik, rátelepszik a létezőkre, amelyek közben szintén azonosulnak is azzal: elporladnak.

A 'sár' jelentéseként felmerülnek a címhez hasonló szavak, egyrészt kézenfekvően a „szar” vagy a „bélsár”. Ez a fogalomkör Petritől, a csak tervben létező „Nagy Kaka Könyv” „Szerzőjétől”⁹¹ egyáltalán nem idegen, s ezek a jelentéstársítások a sár fent vázolt metaforikus értelmét még inkább lestilizálják, negatívan fokozzák.

Másrészt az alaki hasonlóságból adódhat a 'sár' szó Sárával való összekapcsolása, akit Petri nem tud kiírni magából, élete végéig sem: „Hagyta valakit meghalni. Ez a legtöbb / amit ember magának megenged.”⁹² Ehhez képest különösen meghökkentő, hogy egyetlen szó sem esik a kötetben róla, habár egyéb kötetekben újra és újra felbukkan, ha csak egy mondat erejéig is. Ez az ellenpontozás lenne a nagyszerű költői fogás? Néma tiszteltetés? Vagy provokációja a (félre)értelmezéseknek? Az nyilvánvalóan kizárt, hogy Petrinek ne tűnt volna fel ez a jelentéstulajdonítási lehetőség...

Vagyok, mit érdekelne

Petrinek sikerül tovább fokoznia a fokozhatatlant, az előző kötetet záró delphoi jócskót mondásának tematikáját folytatva így jut el az értelmetlen, teljesen mozdulatlan létezés tapasztalatához. A „*nagy folyamatoknak*” álcázott SEMMI történi⁹³, minden lassan következik, „Nem akumulálódik, nem is támad hirtelen. Csak: [...] VAN.”⁹⁴, mit érdekelné?

Ugyanakkor ez a léttapasztalat fontos kérdéseket is szül: „Kérdéssé vált / létezésem értelme.”⁹⁵, „Hol van az én vanásom, ahhoz képest, ahogy ő volt?”⁹⁶ A kötet mindezen tapasztalatait, kérdéseit s Petri ezen állítását: „Nincs filozófiám”⁹⁷, érdemes párhuzamba állítani a *Magyarázatok*... kötettel. Mint láthattuk, ott Petri a történekek magyarázásával (magyarázni próbálásával) jutott el a magyarázhatatlanság benyomásához, az evidenciahiány által egy evidens személyiség képéhez. Az életmű során a történekeket lassan lebontva végül eljutottunk a pusztá létezés tapasztalatához, de éppen ennek a létezésnek a megtapasztalása juttat minket Petri végső benyomásához: a kérdéses „vanáshoz”, a semmi érzéséhez: „Itt most a nincs van”⁹⁸, ahol a filozófiája az, hogy nincsen filozófiája.

Mint i-re a pontot, úgy teszi kötete végére a címadó verset, mellyel Petri létezését költőségével teszi egyenlővé: „Mikor nem írok verset: nem vagyok.”⁹⁹ Ez az igazi, letisztult léttapasztalat, mely egyben abszolút elmúlástapasztalat, a legelemibb félhalottság-érzés: nincs más belőle, csak ami halála után is megmarad.

Amíg lehet (1999)

Petri egész életművében következetesen végigvitt koncepciója, hogy a valóságot kíméletlen nyers őszinteséggel, közvetlen hangon, precízen tálalja. Most, hogy betegsége súlyosbodásával a halál tényleges és kézzelfogható képe közvetlen közel került hozzá, szomorú, de teljesen megérhető lenne, ha „finoman, csendesen”¹⁰⁰ kihátrálna ebből a poétikai szerepből. De – és ez az igazi nagyság – habár válasza az Úr kérdésére (hogy tudniillik: „beszartál édes öregem?”) ez: „Be én.”¹⁰¹, Petri nem állt meg, és nem fordult vissza a szakadék peremén. És valóban: „Mi sem lett volna kevésbé petribb, mint így tenni.” (Sütő, 2004). Talán van igazság abban az állításban is, hogy a „pátosz szemérmes visszacsempészése” (Keresztesi, 2001) történik meg ebben a kötetben. Valóban tetten érhető valamelyest a pátosz a visszatekintő merengések és a nagyszabású halál kapujában állás leírásában, de ez kifejezett fordulatnak, úgy vélem, nem tekinthető az életműben.

A félhalottság, halálközelség élménye (hihetetlen, de) messze túlhaladja még a korábbiakat is. A kötet verseinek több, mint kétharmada szól explicit módon a halálról, és valamilyen szinten gyakorlatilag mindegyikben szerepet kap a haláltudat, a „rákmenetben”¹⁰²¹⁰³ történő könyörtelen közelítés a halál felé. A kötetet csak egy helyen felütve egy (rothadó, anyák napi¹⁰⁴) csokorra valót gyűjtünk: „kicsit még élek, aztán meghalok”¹⁰⁵, „az életnek nos az életnek / már csupán egy halállal tartozom”¹⁰⁶, „testi létünknek vége, fölötté lebeg lelkünk”¹⁰⁷, „Szokjál le arról, hogy: vagy. / Hidd el: jobb nem élni.”¹⁰⁸, „Elvágom Ariadné fonálát.”¹⁰⁹

Ebben a kontextusban a kötet címének értelme nem szorul különösebb magyarázatra, csak az merülhet fel esetleg kérdésként: mit lehet addig, amíg lehet? Petri versei közül néhány erre is megadja az egyébként nem túl meglepő választ. Mindenekelőtt persze dolgozik¹¹⁰. Egybecsengően a *Vagyok, mit érdekelne* című vers koncepciójával, létezésének, vegetálásnak szinte kizárólagos tünete, egyben halálának papírvékony gátja a versírás. „Verset is csak azért írok, hogy / teljen-múljon valamiképp az idő”¹¹¹, „az ember, mert

mi mást tehet, / hogy el ne lepjék a legyek / Alkotni, cselekedni kell: / tollal, ecsettel, semmivel¹¹².

Másik versében az erő, ami mégis visszatartja a haláltól: Mari. „Egyetlen cérnavékony szál köt az élethez: / Pap Mari. Ő, csakis ő.”¹¹³ De mint tudjuk, ez is csak amíg lehet... És mindeközben persze az ivás, dohányzás sem maradhat el: „Addig meg: vedelek, / egyik cigarettáról gyújtok a másikra.”¹¹⁴ Am hamarosan ez a lehetőség is megszűnik. E kétőt foglalja össze a kötet címét adó szonett is: „addig legyen tivornya, buja vágy, / amíg lehet. És aztán szépen együtt, / egymás kezét el többé nem engedjük”¹¹⁵.

Összegzés

Tény, hogy további Petri kötetekről is beszélhetünk, az *Ami kimaradt*, vagy az *Utolsó versek* címűekről, és más posztumusz kiadásokról. Ezek azonban nem koncepciózus összeállítások, és címük is funkciójukra és nem a versek közös vagy kiemelt alaphangulatára, intonációjára vonatkozik, így ezek kihagyhatók a fenti tárgyalásból. Az idézett versek vagy az átfogóbb állítások azonban helyenként mégis ezen írás tárgyává tették ezeket a műveket is.

Bár jelen írásban sok fontos általánosság került szóba, az életmű főbb vonulatai kirajzolódtak, bizonyos nagyobb ívű kérdések megtárgyalása elmaradt, mivel azok nem illeszkedtek a kötetcímek értelmezése alapján történő haladás koncepciójába. Természetesen elképzelhető ennél teljesebb áttekintő írás a Petri-életműről, de az már mind tematikai, mind mennyiségi szempontból átlépte volna ezen írás a határait. A Tisztelt Olvasó számára azonban ezen határok nyitottak, s talán jó kiindulópontokból foghat ezek átlépéséhez.

Mint ahogy egy titkos tartalmakat rejtő kódex, melynek iniciáléit összeolvasva kapjuk meg a rejtett üzenetet, Petri kötetcímeit egy verssé összeolvasva valami újat, többet, az egész életművön átívelő üzenetet kapunk (e gondolat kísérlet igen érdekes eredményének megkonstruálása már az olvasóra van bízva), és ilyen módon talán közelebb kerülhetünk ezen életmű beható megismerésének kiváló alapjául szolgáló makettjéhez.

Jegyzetek

¹ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Az álmatlanság dalaiból*

² *Magyarázatok M. számára* (1971): *Reggel*

³ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Reggel szoktál jönni*

⁴ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Improvizáció*

⁵ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Demi sec*

⁶ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Naenia*

⁷ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Séta egy ház körül*

⁸ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Fiatalkodók*

⁹ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Egy fénykép alá*

¹⁰ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Lélektan óra*

¹¹ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Belső beszéd*

¹² *Magyarázatok M. számára* (1971): *A költészetről*

¹³ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből*

¹⁴ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Összeomlás*

¹⁵ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Történet és elmélkedés*

¹⁶ *Magyarázatok M. számára* (1971): *A felismerés fokozatai*

¹⁷ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Metaforák helyzetünkre*

¹⁸ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Reggel*

¹⁹ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Történet*

²⁰ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Levélminta*

²¹ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Reggel*

²² *Körülírt zuhanás* (1974): *Egy versküldemény mellé*

²³ *Körülírt zuhanás* (1974): *Lépcső*

- ²⁴ *Körülírt zuhanás* (1974): *Sci-fi szerelem*
- ²⁵ *Körülírt zuhanás* (1974): *Az ilyen fontos beszélgetések*
- ²⁶ *Körülírt zuhanás* (1974): *Szükségmegoldás*
- ²⁷ *Körülírt zuhanás* (1974): *Emlékmű*
- ²⁸ *Körülírt zuhanás* (1974): *Viturbius Acer fennmaradt verse*
- ²⁹ *Körülírt zuhanás* (1974): *Hírösszefoglaló*
- ³⁰ *Körülírt zuhanás* (1974): *Mit szeretek?*
- ³¹ *Körülírt zuhanás* (1974): *T. D.-höz*
- ³² *Körülírt zuhanás* (1974): *Marionett*
- ³³ *Körülírt zuhanás* (1974): *Tócsák*
- ³⁴ *Körülírt zuhanás* (1974): *A sertés énekeiből*
- ³⁵ *Körülírt zuhanás* (1974): *Mint levetett*
- ³⁶ *Körülírt zuhanás* (1974): *Nőkről*
- ³⁷ *Körülírt zuhanás* (1974): *Házasság*
- ³⁸ Nem bírom ki, hogy ne tegyek egy természettudományos kiszólást: a sav fémekkel való egyesülése a résztvevők által igenis „kivánt” folyamat – különben nem játszódna le –, melyben a sav és a fém helyett sokkal alacsonyabb energiaállapotú stabil gázmolekulák és oldott ionok keletkeznek.
- ³⁹ *Örökhétfő* (1981): *Van úgy is, hogy jön*
- ⁴⁰ *Örökhétfő* (1981): *Örökhétfő*
- ⁴¹ *Örökhétfő* (1981): *Változatok női mellre*
- ⁴² *Örökhétfő* (1981): *Petőfi tér melódy*
- ⁴³ *Örökhétfő* (1981): *Vizigót vasárnapok*
- ⁴⁴ *Örökhétfő* (1981): *Anya gyermekéhez*
- ⁴⁵ *Örökhétfő* (1981): *Tojástükör*
- ⁴⁶ *Azt hiszik* (1985): *Élektora*
- ⁴⁷ *Azt hiszik* (1985): *Élektora*
- ⁴⁸ *Azt hiszik* (1985): *Hattyúdal*
- ⁴⁹ *Valahol megvan* (1986): *I am here. You are there.*
- ⁵⁰ *Valahol megvan* (1986): *A séta*
- ⁵¹ *Valahol megvan* (1986): *A sötét előszobában*
- ⁵² *Valahol megvan* (1986): *Reggeli kávézás*
- ⁵³ *Valahol megvan* (1986): *Tart*
- ⁵⁴ *Valahol megvan* (1986): *Hidegbéke*
- ⁵⁵ *Valahol megvan* (1986): *Valahol megvan*
- ⁵⁶ *Valahol megvan* (1986): *Valahol megvan*
- ⁵⁷ *Valahol megvan* (1986): *Papír, papír; zizegés*
- ⁵⁸ *Valahol megvan* (1986): *Alighanem*
- ⁵⁹ *Valahol megvan* (1986): *A séta*
- ⁶⁰ *Valahol megvan* (1986): *I am here. You are there.*
- ⁶¹ *Valahol megvan* (1986): *Papír, papír; zizegés*
- ⁶² *Mi jön még?* (1989): *Hunfalvy naplójának olvasása közben*
- ⁶³ *Mi jön még?* (1989): *Hunfalvy naplójának olvasása közben*
- ⁶⁴ *Mi jön még?* (1989): *Március 15-ikére*
- ⁶⁵ *Mi jön még?* (1989): *Sziszifosz visszalép*
- ⁶⁶ *Mi jön még?* (1989): *Szezonvég*
- ⁶⁷ *Mi jön még?* (1989): *A styxi rév felé menendő*
- ⁶⁸ *Mi jön még?* (1989): *Sziszifosz visszalép*
- ⁶⁹ *Mi jön még?* (1989): *Szezonvég*
- ⁷⁰ *Valami ismeretlen* (1990): *Semmi különös*
- ⁷¹ *Valami ismeretlen* (1990): *„Jövőkép”*
- ⁷² *Valami ismeretlen* (1990): *Valami ismeretlen*
- ⁷³ *Valami ismeretlen* (1990): *A 301-es parcellából*
- ⁷⁴ *Valami ismeretlen* (1990): *Ábránd*
- ⁷⁵ *Valami ismeretlen* (1990): *Semmi különös*
- ⁷⁶ *Valami ismeretlen* (1990): *A 301-es parcellából*
- ⁷⁷ *Valami ismeretlen* (1990): *„Jövőkép”*
- ⁷⁸ *Sár* (1993): *Megint megynék*
- ⁷⁹ *Sár* (1993): *Most éppen itten*
- ⁸⁰ *Sár* (1993): *Interjúrészlet*
- ⁸¹ *Sár* (1993): *Sár*
- ⁸² *Sár* (1993): *A delphoi jók hamiscsödöt jelent*
- ⁸³ *Sár* (1993): *Az vagy nekem*
- ⁸⁴ *Sár* (1993): *Az vagy nekem*
- ⁸⁵ *Magyarázatok M. számára* (1971): *A szerelmi költészet nehézségeiről*
- ⁸⁶ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Csak egy személy*
- ⁸⁷ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Varázs*
- ⁸⁸ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből*
- ⁸⁹ *Magyarázatok M. számára* (1971): *Összeomlás*
- ⁹⁰ *Sár* (1993): *Sár*
- ⁹¹ *Azt hiszik* (1985): *Futam*
- ⁹² *Sáráról, talán utoljára* (Petri, 2007, 304. o.)
- ⁹³ *Vagyok, mit érdekelne: A történet semmi*
- ⁹⁴ *Vagyok, mit érdekelne: Lassan*
- ⁹⁵ *Vagyok, mit érdekelne: Nemnemnem*
- ⁹⁶ *Vagyok, mit érdekelne: Hogy jövök ahhoz, hogy idejőjtek*
- ⁹⁷ *Vagyok, mit érdekelne: Antropozófia*
- ⁹⁸ *Vagyok, mit érdekelne: Nemnemnem*

- ⁹⁹ *Vagyok, mit érdekelne: Nemnemnem*
- ¹⁰⁰ *Utolsó versek (1999–2000): [Az utolsó napokból]*
- ¹⁰¹ *Utolsó versek (1999–2000): [Az utolsó napokból]*
- ¹⁰² *Amíg lehet (1999): Sírvers*
- ¹⁰³ *Amíg lehet (1999): Kis elégia*
- ¹⁰⁴ *Amíg lehet (1999): The rest is silence*
- ¹⁰⁵ *Amíg lehet (1999): Sláger*
- ¹⁰⁶ *Amíg lehet (1999): The rest is silence*
- ¹⁰⁷ *Amíg lehet (1999): Szeretném tudni*
- ¹⁰⁸ *Amíg lehet (1999): Felejsd el*
- ¹⁰⁹ *Amíg lehet (1999): Labirintus*
- ¹¹⁰ *Amíg lehet (1999): És persze dolgozom*
- ¹¹¹ *Amíg lehet (1999): Ami mégis*
- ¹¹² *Amíg lehet (1999): Vakvilág*
- ¹¹³ *Amíg lehet (1999): Ami mégis*
- ¹¹⁴ *Amíg lehet (1999): Ami mégis*
- ¹¹⁵ *Amíg lehet (1999): Amíg lehet*

Irodalomjegyzék

- Aczél Géza (1975): Petri György: Körülírt zuhanás. = *Alföld*, 1975. 5. sz. 84–85. p.
- Csürös Miklós (1990): Valahol megvan. Petri György verseiről. = *Tiszatáj*. 1990. 3. sz. 107–111. p.
- Bazsányi Sándor (1994): Közvetve: igen. Kísérlet Petri György Sár című kötetének „humanisztikus értelmezésére”. = *Jelenkor*, 1994. 4. sz. 381–390. p.
- Fenyő D. György (2003): A kegyetlen irodalomtanítástól. Egy Petri-verset szemlélve. [Petri György: Sári, ne vigyorogj rajtam] = *Iskolakultúra*, 2003. 11. sz. 3–12. p.
- Fodor Géza (1991): Petri György költészete. Budapest. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1991.
- Forgách András (1989): Petri György, a szemlélődő költő. = *Jelenkor*, 1989. 10. sz. 917–936. p.
- Forgách András (2001): Csak egy percig égjen. *Beszélő*, 2001. 9. sz. 116–118. p.
- Kálmán C. György (1999): Petri, ’81, hétfő. Petri György: Örökhétfő. *Beszélő*, 1. sz.
- Kardos András (1991): Egy ismert kelet-európai költőről. Petri György: Valami ismeretlen. *Kritika*, 3. sz. 41.
- Keresztesi József (2001): Hibát hibára. Petri György kései költészete és a hiba poétikája. *Jelenkor*, 1. sz. 74–81.
- Keresztury Tibor (1998): Petri György. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- Margócsy István (1992): Mi történik velünk? (Petri György összegyűjtött versei.) *Kortárs*, 3. sz. 78–81.
- Márton László (1991): A líra morzsalékossága. Petri György: Valami ismeretlen. *Holmi*, 4. sz. 504–507.
- Márton László (1994): Álalakúság, avagy a közbeszólás hatalma. Petri György: Sár. *Holmi*, 6. sz. 912–918.
- Pályi András (1991): Egy ismert kelet-európai költőről. Petri György: Valami ismeretlen. *Kritika*, 3. sz. 40–41.
- Petri György (2007): Munkái. IV. [Magyarázatok P. M. számára] Magvető kiadó, Budapest. 613–681.
- Radnóti Sándor (1989): Megmenthetetlenül személyes. Petri György: Valahol megvan. *Kortárs*, 8. sz. 145–156.
- Sütő Csaba András (2004): Bohóctréfáról – komolyan. Petri György: Amíg lehet című kötetének recepciója. *Új Forrás*, 8. sz. (október) 34–39.
- Szigeti Csaba (1992): De dignitate amoris. Petri György szerelmi költészetéről. *Jelenkor*, 6. sz. 562–570.
- Tarján Tamás (1997): A félhalottság életerege. Petri Györgyről gyűjteményes verseskötete kapcsán. *Jelenkor*, 2. sz. 201–208.
- Vári György (2004): Orfeusz visszanez. (Petri György munkái. I. Összegyűjtött versek.) *Beszélő*, 4. sz. 112–118.

Sárospataki Barnabás

ELTE, biológia-kémia-magyar
tanár szakos hallgató